Practical Law: הלכה

Shulhan Arukh, Hoshen Mishpat 87 שולחן ערוך חושן משפט סימן פרק ז

א צָרִיךְ לִשְׁבַּע בְּשֵׁם אוֹ בְּאֶחָד מִכָּל הַכִּינּוּיִים וּמְעוּמָּד. וְאִם נִשְׁבַּע מְיוּשָׁב אֵינוֹ חוֹזֵר וְנִשְׁבַּע וְתַלְמִיד חָכָם אֲפִילוּ לְכַתְּחִלָּה מְיוּשָׁב בֵּין שֶׁל תּוֹרָה בֵּין שֶׁל דִּבְרֵיהֶם בֵּין עַל טַעֲנַת וַדַּאי בֵּין עַל טַעֲנַת סָפֵק. שְׁנַיִם שֶׁנִּתְעַצְּמוּ בַּדִּין וְנִשְׁבְּעוּ שֶׁלֹּא יִטְעֲנוּ אֶלָּא הָאֱמֶת וְאַחַר כָּךְ נִתְחַיֵּב אֶחָד מֵהֶם שְׁבוּעָה לַחֲבֵירוֹ יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֵינוֹ נִפְטָר בִּשְׁבוּעָה הָרִאשׁוֹנָה׃ ב סֵדֶר שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִים כָּךְ. הַנִּשְׁבָּע אוֹחֵז סֵפֶר תּוֹרָה בְּזְרוֹעוֹ וְעוֹמֵד וְנִשְׁבָּע בַּשֵּׁם אוֹ בַּכִּינּוּי בִּשְׁבוּעָה אוֹ בְּאָלָה מִפִּיו אוֹ מִפִּי הַדַּיָּנִים כֵּיצַד מִפִּיו אוֹמֵר הֲרֵינִי נִשְׁבָּע בְּשֵׁם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אוֹ הֲרֵינִי נִשְׁבָּע בְּמִי שֶׁשְּׁמוֹ רַחוּם אוֹ בְּמִי שֶׁשְּׁמוֹ חַנּוּן שֶׁאֵינִי חַיָּיב לָזֶה כְּלוּם. וְכֵן אִם אָמַר הֲרֵי הוּא אָרוּר לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אוֹ הֲרֵי הוּא אָרוּר לְמִי שֶׁשְּׁמוֹ רַחוּם אוֹ לְמִי שֶׁשְּׁמוֹ חַנּוּן אִם יֵשׁ לָזֶה אֶצְלִי כְּלוּם. כֵּיצַד מִפִּי הַדַּיָּנִים. מַשְׁבִּיעִים אָנוּ אוֹתָךְ בְּשֵׁם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אוֹ בְּמִי שֶׁשְּׁמוֹ חַנּוּן שֶׁאֵין לָזֶה בְּיָדְךָ כְּלוּם וְהוּא עוֹנֶה אָמֵן אוֹ שֶׁיֹּאמְרוּ הֲרֵי פְלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי אָרוּר לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אוֹ לְמִי שֶׁשְּׁמוֹ חַנּוּן אִם יֵשׁ לְפְלוֹנִי אֶצְלוֹ מָמוֹן וְלֹא יוֹדֶה לוֹ וְהוּא עוֹנֶה אָמֵן׃

(1) One who swears an oath must do so using God's name or one of the terms by which God is referred to. He must take the oath standing up. But if he took the oath sitting down, he does not swear again. A Torah scholar may at the outset [swear] sitting down. [The aforesaid applies] both to oaths required by the Torah and to oaths required by rabbinic law; both to the oath against the claim of one who says, "It is clear to me" and to the oath against the claim of one who says "I am not sure." If two people contend in judgment and swear that they will state only the truth, and then one of them is obligated to swear to the other, some say that he is not exempted by the first oath. (2) The procedure for an oath administered by the judges is as follows: The one taking the oath stands, holding a Torah scroll in his arms and swears using God's name or one of the terms by which God is referred to, with an oath or with a curse, either pronouncing it himself or having the judges pronounce it. How is it done when he pronounces it? He says, "I swear in the name of the God of Israel" or, "I swear by Him whose name is Merciful," or "by Him whose name is Gracious, that I do not owe this man anything." Similarly, he may say, "Behold, he [i.e., himself] is cursed of the Lord, the God of Israel," or "Behold, he is cursed of Him whose name is Merciful," or "of Him whose name is Gracious, if I owe this man anything." How do the judges say it? "We adjure you in the name of the God of Israel," or "by Him whose name is Merciful," or "by Him whose name is Gracious, that you do not owe this man anything." And he answers Amen. Or they say, "Behold so-and-so, the son of so-and-so, is cursed of the Lord, the God of Israel," or "of Him whose name is Gracious, if he owes so-and-so any money and does not acknowledge it to him." And he answers Amen.

VAYEIRA FOR WEDNESDAY וירא ליום רביעי

TORAH תורה

יכוין בקריאת חמשה פסוקים אלו שהם כנגד ו דמילוי וו דשם ב"ן לקנות בו הארת נפש משבת הבאה

טז וַיָּקֻמוּ מִשָּׁם֙ הָאֲנָשִׁ֔ים וַיַּשְׁקִפוּ֙ עַל־פְּנֵ֣י סְדֹ֔ם וְאַבְרָהָ֖ם הֹלֵ֣ךְ

(16) Then the men got up from there, and set sight on Sedom, and Avraham

עַמִּם לְשַׁלְּחָם: וְקָמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיַּשְׁקִפוּ עַל־פְּנֵי סְדֹם וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם: יז **וַיהוָה אָמָר הֲמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה:** יח **וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל**

went with them to escort them. (17) And the Lord said: Shall I hide from Avraham that which I am about to do? (18) [How can I,] when Avraham is surely about to become a great and mighty nation, and all the nations of the

RASHI רש"י

(טז) **וַיַּשְׁקִפוּ.** כָּל הַשְׁקָפָה שֶׁבַּמִּקְרָא לְרָעָה חוּץ מֵהַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ שֶׁגָּדוֹל כֹּחַ מַתְּנוֹת עֲנִיִּים שֶׁהוֹפֵךְ מִדַּת הָרוֹגֶז לְרַחֲמִים: **לְשַׁלְּחָם.** לְלַוּוֹתָם כַּסָּבוּר אוֹרְחִים הֵם: (יז) **הַמְכַסֶּה אֲנִי. אֲשֶׁר אֲנִי עוֹשֶׂה.** בְּסְדוֹם לֹא יָפָה לִי לַעֲשׂוֹת דָּבָר זֶה שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ אֲנִי נָתַתִּי לוֹ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וַחֲמִשָּׁה כְּרָכִין הַלָּלוּ שֶׁלּוֹ הֵן שֶׁנֶּאֱמַר גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּדוֹן בֹּאֲכָה סְדוֹמָה וַעֲמוֹרָה וְגוֹ' קָרָאתִי אוֹתוֹ אַבְרָהָם אַב הֲמוֹן גּוֹיִם וְאַשְׁמִיד אֶת הַבָּנִים וְלֹא הוֹדִיעַ לָאָב שֶׁהוּא אוֹהֵבוֹ: (יח) **וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה.** מִדְרַשׁ אַגָּדָה זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה הוֹאִיל וְהִזְכִּירוֹ בֵּרְכוֹ. וּפְשׁוּטוֹ וְכִי מִמֶּנּוּ אֲנִי מַעֲלִים וַהֲרֵי הוּא חָבִיב לְפָנַי לִהְיוֹת לְגוֹי

וישקפו (16) — *Wherever the term* השקפה *occurs in Scripture, it has an evil connotation [i.e., setting sight on something or someone for the purpose of bringing on evil]. The exception is (Deuteronomy 26:15), "Look down (*השקיפה*) from Your holy dwelling [... and bless Your people Israel" which follows the passage dealing with the tithe for the poor. This expression of* השקפה*, "looking down," connotes blessing,] because so great is the power of gifts to the poor, that it changes the attribute of anger [normally implied by* השקיפה*], into mercy (*Shemot Rabbah *41:1).* **לשלחם —** *[here means:] "To escort them," (see Rashi Genesis 12:20) for [although Avraham was healed and received the tidings of a son to be born,] he nevertheless still [did not think that they were angels, but rather, he] thought that they were [human] guests [albeit men of prophecy and messengers of God. And since one is obliged to escort one's guests when they leave, he did so].* (17) **Shall I hide —** *[This is to be read] as a question. [God was saying: "Shall I hide]* **that which I am about to do** *to Sedom? I do not feel it is proper to do this thing, without his knowledge. I gave him this Land, and so, these five cities [which I am about to destroy because of their evil ways,] are his," as the verse says (Genesis 10:19), "And the Canaanite boundary extended from Tzidon ... reaching Sedom, Ammorah [Admah and Tzevoyim, until Lesha]." [Continued God:] "And I have called him Avraham (*אברהם*), [denoting that he is] a father to a multitude of nations (*אב המון גוים*)" (see Genesis 17:4-5,) "so how can I destroy children, without telling the father, who is My beloved one?!" (*Bereishit Rabbah *49:2)* (18) **When Avraham is surely about to become [a great and mighty nation] —** *The* Midrash Aggadah *explains: Scripture says (Proverbs 10:7), "The remembrance of a righteous person is for a blessing" — i.e., since God mentioned Avraham, He blessed him (*Bereishit Rabbah *49:1). And the simple meaning is [that God was saying]: "And can I hide this from Avraham?! Surely he is so dear to Me, [that he is] to become a great nation and all the*

וְעָצוֹם וְנִבָרְכוּ־בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: וְאַבְרָהָם מֵהֲוָה יֶהֱוֵי לְעַם סַגִּי וְתַקִּיף
וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִילֵיהּ כֹּל עַמְמֵי אַרְעָא: יט כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת־בָּנָיו
וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְדוָֹה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט
לְמַעַן הָבִיא יְדוָֹה עַל־אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלָיו: אֲרֵי גְלִי קֳדָמַי

earth will be blessed through him?! (**19**) For I have become familiar with him, because he commands his sons and his household after him, so that they observe the way of the Lord, to perform charity and justice, in order that the

RASHI **רש"י**

גָּדוֹל וּלְהִתְבָּרֵךְ בּוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: (יט) **כִּי יְדַעְתִּיו.** לָשׁוֹן חִבָּה כְּמוֹ מוֹדַע לְאִישָׁהּ. הֲלֹא בּוֹעַז מוֹדַעְתָּנוּ. וְאַדָּעֲךָ בְּשֵׁם. וְאָמְנָם עִקַּר לָשׁוֹן כֻּלָּם אֵינוֹ אֶלָּא לָשׁוֹן יְדִיעָה שֶׁהַמְחֻבָּב אֶת הָאָדָם מְקָרְבוֹ אֶצְלוֹ וְיוֹדְעוֹ וּמַכִּירוֹ. וְלָמָּה יְדִיעָתִיו **לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה** לְפִי שֶׁהוּא מְצַוֶּה אֶת בָּנָיו עָלַי לִשְׁמוֹר דְּרָכַי. וְאִם תִּפָּרֵשׁ כְּתַרְגּוּמוֹ יוֹדֵעַ אֲנִי בּוֹ שֶׁיְּצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְגוֹ' אֵין לְמַעַן נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן: **יְצַוֶּה.** לָשׁוֹן הוֹוֶה כְּמוֹ כָּכָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב: **לְמַעַן הָבִיא.** כָּךְ הוּא מְצַוֶּה לִבָּנָיו שִׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' כְּדֵי שֶׁיָּבִיא ה' עַל אַבְרָהָם וְגוֹ' עַל בֵּית

nations of the earth will be blessed through him!" (**19**) **כי ידעתיו** — *[This expression] denotes affection [and closeness], as in the verse (Ruth 2:1),* "*a close relative (***מודע***) to her husband;*" *and (Ruth 3:2),* "*Now, Boaz is our close relative (***מדעתנו***);*" *and (Exodus 33:17),* "*I have been close to you (***ואדעך***) by name.*" *However, [even though this expression denotes dearness and closeness, nevertheless,] its basic meaning of these all stem from the word* **ידיעה***, meaning* "*knowledge,*" *for when someone has affection for another person, it brings him close to him and causes him to know and understand him well.* "*And why have I become familiar with Avraham?*" *[asks God, as it were. As our verse explains:]* **למען אשר יצוה** — *because he commands his sons to observe My ways. [Here, Rashi explains* **למען אשר** *as meaning* "*because.*"*] However, if you would explain this verse as it is translated [by Onkelos, namely, where* **יצוה** *is understood to be in the future tense, rather than the present, with the verse meaning]* "*I know him, that he will command his sons ...*" — *then the word* **למען** *is not appropriate in this context [for we are forced to translate it as* "*that,*" *while it really means* "*in order*" *or* "*because.*" *Thus, the word* **יצוה** *should be understood to be in the present tense, and the verse meaning,* "*because (***למען אשר***) he commands (***יצוה***) his sons ...*"*].* **יצוה** — *[Although literally,* "*he will command,*" *here, this word must be understood to be] in the present tense (see preceding Rashi) [and means* "*commands*"*]. This is similar to [the word* **יעשה***, normally* "*he will do,*" *but understood to be in the present tense, as in the context of] the verse (Job 1:5),* "*This is what Iyov was doing (***יעשה***).*" **In order that [the Lord] bring upon** — *This is how Avraham used to command his sons:* "*Observe the way of God,* in order that the Lord bring upon Avraham ...". *And the verse does not say* "*[in order that the Lord bring] upon Avraham's house ...,*" *but rather* "*upon Avraham.*" *This teaches us that anyone who*

(גי' רמב"ן יְדַעְתִּנֵיהּ) בְּדִיל דִּי יְפַקֵּד יָת בְּנוֹהִי וְיָת אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ בַּתְרוֹהִי וְיִטְרוּן אָרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָם יְיָ לְמֶעְבַּד צְדָקְתָא וְדִינָא בְּדִיל אַיְתָאָה יְיָ עַל אַבְרָהָם יָת דְּמַלֵּיל עֲלוֹהִי: כ **וַיֹּאמֶר יְדֹוָה זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי־רָבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד:** וַאֲמַר יְיָ קְבִילַת דְּסְדוֹם וַעֲמוֹרָה אֲרֵי סְגִיאַת וְחוֹבָתְהוֹן אֲרֵי תְקִיפַת לַחֲדָא: כא **אֵרְדָה־נָּא וְאֶרְאֶה**

Lord bring upon Avraham that which He has spoken regarding him. **(20)** And the Lord said, Because the cry of Sedom and Ammorah has become great, and because their sin is so very severe, **(21)** I shall go down now, and see: if they

RASHI **רש"י**

produces a righteous son, is considered as if he did not die [because the blessing actually was indeed to come upon Avraham's descendants, yet is expressed in terms of coming upon Avraham] (Bereishit Rabbah *49:4).* **(20) And the Lord said —** *to Avraham, [thus telling him of His intentions regarding Sedom, and] thereby doing as He had said, namely, not to hide the matter from Avraham.* **כי רבה —** *Every instance of the word* רבה *in Scripture has [the cantillation symbol, and therefore] the accent placed on the second syllable, namely, on the letter* ב*. Thus, it is [always] translated as "great" or "continuously becoming great" [i.e., in the present tense]. However, this [exception of the word* רבה*] has its [cantillation symbol, and therefore] its accent placed on its first syllable, namely, on the letter* ר*. Thus, it is translated as "become great" already [i.e., past tense]. This is similar to my explanation of the verse (Genesis 15:17),* ויהי השמש באה *and (Ruth 1:15),* הנה שבה יבמתך *[see Rashi Genesis 15:17, where he explains, regarding the words* באה *and* שבה *in those verses, that the accent is placed on the second syllable, like our word* רבה *here, they are in the past tense].* **(21) I shall go down now —** *This teaches judges [proper procedure, namely,] that they must not judge cases involving capital punishment, unless they have ["gone down" and] "seen" [and thoroughly investigated the case, understanding all the facts], exactly as I have explained in the passage dealing with "the [Generation of] Division." (see Rashi Genesis 11:5) Another explanation:* "I shall go down *[figuratively] to the bottom of their deeds" [to see how evil they are].* **הכצעקתה —** *[literally, "according to her cry," i.e., the word has its suffix in the feminine gender, "her," whereas it should have said "according to* their *cries," namely, those of the people who were suffering under the oppression of the evil ones. However, the meaning here is "as the cry] of the country" [*מדינה*, which is a feminine noun].* **If they are doing [as the cry] —** *and thus, are still maintaining their rebelliousness [against Me],*

אַבְרָהָם לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא עַל אַבְרָהָם לָמַדְנוּ כָּל הַמַּעֲמִיד בֵּן צַדִּיק כְּאִלּוּ אֵינוֹ מֵת: (כ) **וַיֹּאמֶר ה'.** אֶל אַבְרָהָם שֶׁעָשָׂה כַּאֲשֶׁר אָמַר שֶׁלֹּא יְכַסֶּה מִמֶּנּוּ: **כִּי רָבָּה.** כָּל רַבָּה שֶׁבַּמִּקְרָא הַטַּעַם לְמַטָּה בַּבֵּי"ת לְפִי שֶׁהֵן מִתּוּרְגְּמִין גְּדוֹלָה אוֹ גְּדֵלָה וְהוֹלֶכֶת. אֲבָל זֶה טַעֲמוֹ לְמַעְלָה בְּרֵי"ש לְפִי שֶׁמְּתוּרְגָּם גְּדָלָה כְּבָר כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה. הִנֵּה שָׁבָה יְבִמְתֵּךְ: (כא) **אֵרְדָה נָּא.** לְמֵד לַדַּיָּנִים שֶׁלֹּא יִפְסְקוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא בִּרְאִיָּה הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּפָרָשַׁת הַפְּלָגָה. דָּבָר אַחֵר אֵרְדָה נָּא לְסוֹף מַעֲשֵׂיהֶם: **הַכִּצְעָקָתָהּ.** שֶׁל מְדִינָה: **הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ.** וְכֵן

הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ ו כָּלָה וְאִם־לֹא אֵדָעָה: אִתְגְּלִי כְּעַן וְאֶדּוּן
הֲכִי קְבִילְתְּהוֹן דְּעַלַּת לְקֳדָמַי עֲבָדוּ אֶעְבֵּד עִמְּהוֹן גְּמִירָא (אִם לָא תְּיִבִין) וְאִם תְּיִבִין לָא אֶתְפְּרַע:

are doing as the cry that has reached me, then — annihilation! And if not, then I shall know.

RASHI **רש"י**

then — I shall wreak annihilation upon them! "And if not" [i.e., if they have not] maintained their rebelliousness [against Me], "then I shall know" what do to with them, namely, to exact retribution upon them through suffering [that I shall mete out upon them], rather than annihilating them [altogether]. We find a similar expression to our verse in another place in Scripture (Exodus 33:5) [where God tells Moshe to tell the people of Israel], "And now, take off your ornaments from yourself, and I shall know what to do with you" [where "take off you ornaments" refers to their immediate punishment for the sin of the golden calf, while "I shall know what to do with you" — an expression that corresponds to the one in our verse here — refers to God's exacting the remainder of their punishment through meting out suffering upon them, rather than annihilating them altogether (see Rashi there)]. This is why Scripture has a symbol that marks a break between the words עשו *and* כלה*, in order to separate these two adjoining words [thereby allowing us to read the verse with its correct meaning, namely,* הכצעקתה הבאה אלי עשו *— "if they are doing according to the cry," with a break here, to show us that this is one connected phrase, and then the verse continues:* כלה*, "annihilation!"] And our Rabbis have taught a* Midrashic *explanation of the verse, as follows:* הכצעקתה *[literally,] "according to* her *cry" — [by allusion, this refers to] the cry of a specific young girl, whom [the evil people of Sedom and Ammorah] killed in a bizarre manner [namely, by exposing and coating her entire skin with honey and letting bees sting her to death], all because she had [committed the "terrible" crime of] giving food to a poor person! This is explained in [the chapter entitled]* Heilek *[in Tractate Sanhedrin (109b)].*

עוֹמְדִים בְּמִרְדָּם כָּלָה אֲנִי עוֹשֶׂה בָּהֶם וְאִם לֹא יַעֲמְדוּ בְּמִרְדָּם אֵדָעָה מָה אֶעֱשֶׂה לְהַפְרַע מֵהֶן בְּיִסּוּרִין וְלֹא אֲכַלֶּה אוֹתָן וְכֵיוֹצֵא בּוֹ מָצִינוּ בְּמָקוֹם אַחֵר וְעַתָּה הוֹרֵד עֶדְיְךָ מֵעָלֶיךָ וְאֵדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה לָךְ. וּלְפִיכָךְ יֵשׁ הֶפְסֵק נְקוּדָּת פְּסִיק בֵּין עָשׂוּ לְכָלָה כְּדֵי לְהַפְרִיד תֵּבָה מֵחֲבֶרְתָּהּ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ הַכְּצַעֲקָתָהּ צַעֲקַת רִיבָה אַחַת שֶׁהֲרָגוּהָ בְּמִיתָה מְשׁוּנָּה עַל שֶׁנָּתְנָה מָזוֹן לְעָנִי כַּמִּפוֹרָשׁ בְּחֵלֶק (דַּף קט):

PROPHETS II Kings 4 **נביאים** מלכים ב פרק ד

טז וַיֹּ֣אמֶר לַמּוֹעֵ֣ד הַזֶּ֔ה כָּעֵ֥ת חַיָּ֖ה אַתְּ֑ (קרי אַתְּ) חֹבֶ֣קֶת בֵּ֔ן וַתֹּ֣אמֶר אַל־אֲדֹנִ֔י

(16) And he said: "At this season, when the time comes round, you shall

RASHI **רש"י**

(16) At this season, when the time comes

(טז) **לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה.** כְּמוֹ שֶׁאַתְּ קַיֶּמֶת הַיּוֹם

אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל־תְּכַזֵּב בְּשִׁפְחָתֶךָ: וַאֲמַר לְזִמְנָא הָדֵין בְּעִדָּן דְּאַתְּוּן קַיָמִין תְּהֵא מְחַבְּקָא בְרָא וַאֲמַרַת בְּבָעוּ רִבּוֹנִי נְבִיָא דַיָי לָא יְתְכַּדֵיב פִּתְגָמָךְ בְּאֶמְתָךְ: יז וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן לַמּוֹעֵד הַזֶּה כְּעֵת חַיָּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע: וְעִדַּיאַת אִתְּתָא וִילֵידַת בַּר לִזְמְנָא הָדֵין כְּעִדָּן דְּהֵיא קַיָמָא דִי מַלֵיל עִמַהּ אֱלִישָׁע: יח וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו אֶל־הַקֹּצְרִים: וּרְבָא רַבְיָא וַהֲוָה יוֹמָא וּנְפַק לְוַת אֲבוּהִי לְוַת חַצְדָיָא: יט וַיֹּאמֶר אֶל־אָבִיו רֹאשִׁי רֹאשִׁי וַיֹּאמֶר אֶל־הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ: וַאֲמַר לַאֲבוּהִי רֵישִׁי רֵישִׁי וַאֲמַר לְעוּלֵימָא סַבֵּהִי אוֹבִילֵיהּ לְאִמֵיהּ: כ וַיִּשָּׂאֵהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב עַל־בִּרְכֶּיהָ עַד־הַצָּהֳרַיִם וַיָּמֹת: וְנָסְבֵיהּ וְאוֹבִילֵיהּ לְאִמֵיהּ וִיתִיב עַל בִּרְכָהָא עַד עִדַּן טְהָרָא וּמִית: כא וַתַּעַל וַתַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא: וּסְלִיקַת וְאַשְׁכַּבְתֵּיהּ עַל עַרְסָא דִנְבִיָא דַיָי וְאַגְפַת בְּאַפּוֹהִי וּנְפָקַת:

embrace a son." And she said: "No, my lord, you man of God, do not lie to your handmaid." (17) And the woman conceived, and bore a son at that season, when the time came round, as Elisha had said to her. (18) And when the child was grown, one day he went out to his father, to the reapers. (19) And he said to his father: "My head, my head." And he said to his servant: "Carry him to his mother." (20) And he carried him, and brought him to his mother. And he sat on her knees till noon, and then died. (21) And she went up, and laid him on the bed of the man of God, and shut the door on him, and went out.

RASHI רש"י

round — *Just as you are alive today, so shall you be alive at this season and embrace a son.* **Do not lie** — *Do not give me something that will cease; you have the power to ask for mercy, that I will be given a viable son.* (19) **My head, my head** — *My head ails me.* **And he said** — *his father, to one of the servants.*

כְּךָ תִּהְיֶה קַיֶּמֶת לַמּוֹעֵד הַזֶּה וְחוֹבֶקֶת בֵּן: **אַל תְּכַזֵּב.** אַל תַּרְאֵנִי דָּבָר שֶׁיִּפְסֹק יֵשׁ לְךָ כֹּחַ לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים שֶׁיִּתֵּן לִי בֵּן שֶׁל קַיָּמָא: (יט) **רֹאשִׁי רֹאשִׁי.** הִנְנִי חוֹלֶה בָּרֹאשׁ: **וַיֹּאמֶר.** אָבִיו אֶל אֶחָד מֵהַנְּעָרִים:

כתובים משלי פרק ד Writings Mishlei 4

ד וַיְיַסְּרֵנִי וַיֹּאמֶר לִי יִתְמָךְ־דְּבָרַי לִבֶּךָ שְׁמֹר מִצְוֹתַי וֶחְיֵה: וְאַלְפַנִי וַאֲמַר לִי יְיָ יְקַמֵט מִלַי לִבָּךְ נְטַר פִּקּוּדַי וֶחְיֵה: ה קְנֵה חָכְמָה קְנֵה בִינָה אַל־תִּשְׁכַּח וְאַל־תֵּט

(4) And he taught me, and said to me: Let your heart hold onto my words, keep my commandments, and live. (5) Acquire wisdom, acquire understanding;

RASHI רש"י

(4) **And he taught me** — *about this, and he reproached me.*

(ד) **וַיְיַסְּרֵנִי.** עַל כָּךְ וְיוֹכִיחֵנִי:

מֵאִמְרֵי־פִי: קְנֵה חָכְמָתָא קְנֵה בְיוּנָא לָא תִנְשֵׁי וְלָא תִסְטֵי מִן מַאֲמָרֵי פוּמִי: **ו אַל־תַּעַזְבֶהָ וְתִשְׁמְרֶךָ אֱהָבֶהָ וְתִצָּרֶךָ:** וְלָא תִשְׁבְּקִינַהּ וְתִנְטְרִינָךְ רַחֲמָהּ דְּתֶשְׁגְּבִינָךְ: **ז רֵאשִׁית חָכְמָה קְנֵה חָכְמָה וּבְכָל־קִנְיָנְךָ קְנֵה בִינָה:** רֵישׁ חָכְמְתָא קְנֵה חָכְמְתָא וּבְכָל קִנְיָנָךְ קְנֵה בִּיוּנָא: **ח סַלְסְלֶהָ וְתָרוֹמְמֶךָּ תְּכַבֵּדְךָ כִּי תְחַבְּקֶנָּה:** חַבְּבִינַהּ דִּי תְרוֹמְמִנָּךְ וְחַבְּקִינַהּ דְּתִיקָרָךְ: **ט תִּתֵּן לְרֹאשְׁךָ לִוְיַת־חֵן עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת תְּמַגְּנֶךָּ:** וּתְשִׁים בְּרֵישָׁךְ יָאֲיוּתָא דְּחֶסְדָא כְּלִילָא דְשַׁבְהוֹרָא עֲלָךְ:

neither forget nor turn away from the words of my mouth. **(6)** Do not forsake her, and she will preserve you; love her, and she will keep you. **(7)** The beginning of wisdom is: Attain wisdom; [then] with all your acquisitions, you will attain understanding. **(8)** Extol her, and she will exalt you; she will bring you honor when you embrace her. **(9)** She will give your head a wreath of grace; a crown of glory she will bestow on you.

RASHI **רש"י**

(7) **The beginning of wisdom is: Attain wisdom —** *The beginning of your wisdom [consists of] studying from others, and then—* **With all your acquisitions —** *contemplate it, by yourself, to understand the underlying principles.* (8) **Extol her —** *Hold on to her, repeat [your studies] to understand the fine points.*

(ז) **רֵאשִׁית חָכְמָה. קְנֵה חָכְמָה.** תְּחִלַּת חָכְמָתְךָ לִמּוֹד מֵאֲחֵרִים וְאַחַ"כ **וּבְכָל קִנְיָנְךָ וְכוּ'.** מִתְבּוֹנֵן בָּהּ מֵעַצְמְךָ לְהַשְׂכִּיל הַטְּעָמִים: (ח) **סַלְסְלֶהָ.** חַפְּשָׂהּ הֱוֵי חוֹזֵר עָלֶיהָ לְדַקְדֵּק בָּהּ:

Mishnah *Bava Kama, chapter 4* **משנה בבא קמא פרק ד**

א שׁוֹר שֶׁנָּגַח אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה שְׁוָרִים זֶה אַחַר זֶה, יְשַׁלֵּם לָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהֶם. וְאִם יֵשׁ בּוֹ מוֹתָר, יַחֲזִיר לְשֶׁלִּפְנֵי פָנָיו. וְאִם יֵשׁ בּוֹ מוֹתָר, יַחֲזִיר לְשֶׁלִּפְנֵי פָנָיו. וְהָאַחֲרוֹן אַחֲרוֹן נִשְׁכָּר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי שִׁמְעוֹן

(1) If a [*tam*] ox has gored four or five oxen one after the other, [half-]compensation should be made [out of the body of the damaging ox] for the last offense [first]. Should there be a surplus [in the body of the ox], compensation is to be paid also for the next to last offense; should there still be a surplus, compensation is to be made to the one before; the later the liability, the prior the claim [as it is this one who has the right of priority]. This is the opinion of Rabbi Meir. Rabbi Shimon

רבנו עובדיה מברטנורא

א שור שנגח דוה'. ובכולם היה תם דמשתלם מגופו: **ישלם.** חצי נזק לאחרון תחלה. בגמרא מוקי למתניתין כגון שתפסו ניזק לשור המזיק לגבות ממנו ונעשה עליו שומר שכר וכשיצא מתחת ידו והזיק, הניזק הראשון חייב בנזקיו, לפיכך האחרון משתלם חצי נזקו משלם: **ואם יש בו מותר יחזיר לשלפניו.** הכי קאמר, אם יש בו מותר בנזקיו, יחזיר לשלפניו. כגון שחצי נזקו של הראשון היה מנה, וחצי נזק האחרון היה חמשים, והשור שוה מאתים. מתחלה

אוֹמֵר, שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁנָּגַח שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּבְעֶלֶת יָפָה כְּלוּם, זֶה נוֹטֵל מָנֶה וְזֶה נוֹטֵל מָנֶה. חָזַר וְנָגַח שׁוֹר אַחֵר שָׁוֶה מָאתַיִם, הָאַחֲרוֹן נוֹטֵל מָנֶה, וְשֶׁלְּפָנָיו, זֶה נוֹטֵל חֲמִשִּׁים זוּז וְזֶה נוֹטֵל חֲמִשִּׁים זוּז. חָזַר וְנָגַח שׁוֹר אַחֵר שָׁוֶה מָאתַיִם, הָאַחֲרוֹן נוֹטֵל מָנֶה, וְשֶׁלְּפָנָיו, חֲמִשִּׁים זוּז, וּשְׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים, דִּינָר זָהָב:

ב שׁוֹר שֶׁהוּא מוּעָד לְמִינוֹ וְאֵינוֹ מוּעָד לְשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, מוּעָד לָאָדָם וְאֵינוֹ מוּעָד לַבְּהֵמָה, מוּעָד לַקְּטַנִּים וְאֵינוֹ מוּעָד לַגְּדוֹלִים, אֶת שֶׁהוּא מוּעָד לוֹ מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, וְאֶת שֶׁאֵינוֹ מוּעָד לוֹ מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. אָמְרוּ לִפְנֵי רַבִּי יְהוּדָה, הֲרֵי שֶׁהָיָה מוּעָד לַשַּׁבָּתוֹת וְאֵינוֹ מוּעָד לַחֹל. אָמַר לָהֶם, לַשַּׁבָּתוֹת מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, לִימוֹת הַחֹל מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. אֵימָתַי הוּא תָּם. מִשֶּׁיֵּחָזֵר בּוֹ שְׁלִשָּׁה

says: If an ox of the value of two hundred [*zuz*] has gored an ox of the same value of two hundred [*zuz*] and the carcass has no value at all, the plaintiff will receive one hundred *zuz* and the defendant will receive one hundred *zuz* [out of the body of the ox that did the damage]. Should the same ox have gored another ox of the value of two hundred [*zuz*], the second claimant will receive one hundred *zuz*, [half the value of the damaging animal] while the former claimant will get only fifty *zuz* and [half the leftover value of the animal] the defendant will have fifty *zuz* [in the body of his ox, as the defendant and the first claimant became the owners of the ox in common]. Should the ox have gored yet another ox worth two hundred [*zuz*], the last claimant will receive one hundred [*zuz*] the one prior to him fifty *zuz* and the first two parties [i.e., the defendant and the first claimant] will have a gold dinar [(= twenty-five *zuz*) each in the body of the ox that did the damage, as the defendant and the first claimant became the owners of the ox in common]. (2) If an ox was *mu'ad* to do damage to its own species but was not *mu'ad* to any other species [of animals], or if it was *mu'ad* to do damage to the human species but not *mu'ad* to any species of beast, or if it was *mu'ad* to small [cattle] but not *mu'ad* to large [cattle] — in respect to damage done to the species to which it was *mu'ad*, the payment will have to be in full; but in respect to damage done to that in which it was not *mu'ad*, the compensation will be for half the damage only. They [the disciples] said before Rabbi Yehudah: Here is one which was *mu'ad* to do damage on Sabbath days but was not *mu'ad* to do damage on weekdays [what is the rule regarding it]? He said to them: For damage done on Sabbath days, the payment will have to be in full, whereas for damage done on weekdays, the compensation will be for half the damage only. When can [this ox return to the state of] *tam*? When it refrains [from goring] on three

רבנו עובדיה מברטנורא

כשנגח שור זה שורו של הניזק הראשון שחצי נזקו מנה, היה לניזק בשור זה מנה, ולבעלים מנה. וכשתפסו הניזק ונגח תחת ידו, אין לבעלים להפסיד מנה שהיה להם בו, שהרי לא היתה שמירתו עליהן אלא על הניזק שתפסו. וכשהזיק לשני והיה חצי נזקו חמשים, איבד הניזק הראשון מן המנה שלו חמשים ונותן לזה הניזק השני, והמותר עד המנה חוזר לו. והבעלים נוטלים המנה שלהם: **ר"ש אומר וכו'.** ר"ש סבר שותפי נינהו הבעלים והניזק בשור המזיק, ושניהם מתחייבים בנזקיו. כיצד, שור שוה מאתים שנגח וכו': **ושלפניו.** זה ניזק ראשון. נוטל חמישים זוז, והבעלים חמשים זוז. דיש לניזק ראשון בו החצי, הלכך משלם חצי תשלומי נזקו: **חזר ונגח שור שוה מאתים.** האחרון נוטל מנה החצי מכל מי שהוא, דמגופו משתלם. ונמצא אותו שלפניו שהיה החצי שלו, משלם מחלקו חצי מנה שנוטל האחרון: **ושנים הראשונים.** ניזק ראשון והבעלים שהיה להם לכל אחד רביע, משלמין כל אחד רביעית של נזקו: **דינר זהב.** שהם עשרים וחמשה דינרים של כסף: **ב מועד לקטנים.** לעגלים: **אמרו לפני ר' יהודה.** שאלו תלמידיו ממנו: **מועד לשבתות.** מפני שהוא בטל ממלאכה ודעתו זחה עליו. אי נמי, לפי שרואה בני אדם במלבושים נאים של שבת, חשובים בעיניו נכרים ואינו מכירם: **ואינו מועד לחול.** מה דינו: **משיחזור בו שלשה ימי שבתות.** לאחר שהועד

יְמֵי שַׁבָּתוֹת: **ג** שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, וְשֶׁל הֶקְדֵּשׁ שֶׁנָּגַח לְשׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל, פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא) שׁוֹר רֵעֵהוּ, וְלֹא שׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ. שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּגַח לְשׁוֹר שֶׁל נָכְרִי, פָּטוּר. וְשֶׁל נָכְרִי שֶׁנָּגַח לְשׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל, בֵּין תָּם בֵּין מוּעָד מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם: **ד** שׁוֹר שֶׁל פִּקֵּחַ שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁל חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן חַיָּב. וְשֶׁל חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁל פִּקֵּחַ, פָּטוּר. שׁוֹר שֶׁל חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁנָּגַח, בֵּית דִּין מַעֲמִידִין לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס וּמְעִידִין לָהֶן בְּפָנָיו אַפּוֹטְרוֹפּוֹס. נִתְפַּקֵּחַ הַחֵרֵשׁ, נִשְׁתַּפְּתָה הַשּׁוֹטֶה וְהִגְדִּיל הַקָּטָן, חָזַר לְתַמּוּתוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ. שׁוֹר הָאִצְטָדִין אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא) כִּי יִגַּח, וְלֹא שֶׁיִּגִּיחוּהוּ: **ה** שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הָאָדָם וָמֵת, מוּעָד, מְשַׁלֵּם כֹּפֶר, וְתָם, פָּטוּר

[consecutive] Sabbath days. **(3)** In the case of an Israelite's ox goring an ox consecrated to the Temple, or consecrated cattle goring a private ox, there is no liability, for it is stated: "The ox of his neighbor," (Exodus 21:35) not an ox consecrated to the Temple. If an ox belonging to an Israelite has gored an ox belonging to a Canaanite, there is no liability [as Canaanites did not recognize the laws of social justice, they did not impose any liability for damage done by cattle. They could consequently not claim to be protected by law they neither recognized nor respected.] If, however, an ox belonging to a Canaanite gores an ox belonging to an Israelite, whether it is *tam* or *mu'ad* [i.e., the ox that did the damage], the compensation is to be made in full [so that they should guard their cattle from doing damage — Rambam]. **(4)** If an ox of an owner with unimpaired faculties gores an ox of a deaf-mute, a mental incompetent, or a minor [who form a category for themselves, as they are not subject to the obligations of either civil or criminal law], the owner is liable. If, however, an ox of a deaf-mute, a mental incompetent, or a minor has gored an ox of an owner whose faculties are unimpaired, there is no liability. If an ox of a deaf-mute, a mental incompetent, or a minor has gored, the Court appoints a guardian, in whose presence witnesses will be able to testify [that the ox has gored, so that it will eventually be declared *mu'ad*]. If the deaf-mute recovers his hearing [or speech], or if the mental incompetent regains his sanity, or if the minor comes of age, the ox previously declared *mu'ad* will return to the state of *tam*; this is the opinion of Rabbi Meir. Rabbi Yosi, however, says that the ox will retain its status. In the case of a stadium ox [one trained to gore in the arena, which kills a person], the death penalty is not imposed [upon the ox], as it is written: "If an ox gores," (Exodus 21:28) excluding cases in which it is goaded to gore. **(5)** If an ox gores a man and death results: in the case of *mu'ad*, there is liability to pay *kofer* (Exodus 21:30), but in the case of *tam*, there is no liability to pay *kofer*. In both cases, however, the

רבנו עובדיה מברטנורא

לשבתות העבירו לפניו שוורים בשלש שבתות ולא נגח, חזר לתמותו, ואם חזר ונגח אינו משלם אלא חצי נזק: **ג שור של ישראל שנגח שור של נכרי פטור.** דכתיב (חבקוק ג) עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים, ראה שבע מצות שנצטוו בני נח, כיון שלא קיימו אותן, עמד והתיר ממונן לישראל. ואומר (דברים לג) הופיע מהר פארן, גילה ממונן של עובד כוכבים והתירן. מהר פארן, משעה שסבב והחזיר את התורה על העובדי כוכבים ולא קבלוה: **ד ושל חרש שוטה וקטן שנגח שור של פקח פטור.** שאין מעמידין אפוטרופוס לתם לגבות מגופו, דמטלטלי הוא, ואמרינן בפ"ק [דף ידּ] שוה כסף מלמד שאין ב"ד נזקקים אלא לנכסים שיש להן אחריות, ואוקימנא ביתמי להן אפוטרופוס וכו'. אם הוחזקו נגחנים, מעמידין להם אפוטרופוס ולא לשלם חצי נזק אלא לשווייה מועד. דכי הדר נגח משלם מן העליה ויגבו הנזק מקרקע של יתומים: **חוזר לתמותו.** דקסבר מועד שיצא מרשות בעליו ונכנס לרשות בעלים אחרים חוזר לתמותו. דרשות משונה משנה את דין התראתו: **שור האצטדין.** שמיוחד לנגיחות, ומלמדין אותו לכך: **ה מועד משלם כופר.**

מִן הַכֹּפֶר. וְזֶה וָזֶה חַיָּבִים מִיתָה. וְכֵן בַּבֵּן וְכֵן בַּבַּת. נָגַח עֶבֶד אוֹ אָמָה, נוֹתֵן שְׁלֹשִׁים סְלָעִים, בֵּין שֶׁהוּא יָפֶה (מֵאָה) מָנֶה וּבֵין שֶׁאֵינוֹ יָפֶה אֶלָּא דִינָר אֶחָד: ו שׁוֹר שֶׁהָיָה מִתְחַכֵּךְ בַּכֹּתֶל, וְנָפַל עַל הָאָדָם, נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת הַבְּהֵמָה וְהָרַג אֶת הָאָדָם, לַנָּכְרִי, וְהָרַג אֶת יִשְׂרָאֵל, לַנְּפָלִים, וְהָרַג בֶּן קַיָּמָא, פָּטוּר: ז שׁוֹר הָאִשָּׁה, שׁוֹר הַיְתוֹמִים, שׁוֹר הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס, שׁוֹר הַמִּדְבָּר, שׁוֹר הַהֶקְדֵּשׁ, שׁוֹר הַגֵּר שֶׁמֵּת וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִים מִיתָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שׁוֹר הַמִּדְבָּר, שׁוֹר הַהֶקְדֵּשׁ, שׁוֹר הַגֵּר שֶׁמֵּת, פְּטוּרִים מִן הַמִּיתָה, לְפִי שֶׁאֵין לָהֶם בְּעָלִים: ח שׁוֹר שֶׁהוּא יוֹצֵא לְהִסָּקֵל וְהִקְדִּישׁוֹ בְּעָלָיו, אֵינוֹ מְקֻדָּשׁ. שְׁחָטוֹ, בְּשָׂרוֹ אָסוּר. וְאִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ הִקְדִּישׁוֹ בְּעָלָיו,

oxen are liable [to be stoned to] death (Exodus 21:28-29). The same [law applies] in the case of a [minor] son and the same [law applies] in the case of a [minor] daughter (*ibid.*, v. 31). But if the ox has [fatally] gored a manservant or a maidservant, compensation has to be given to the amount of thirty *sela* (*ibid.*, v. 32), whether the dead servant was worth one hundred *maneh* or not worth any more than one dinar. (6) If an ox by rubbing itself against a wall, caused it to fall upon a person [and kill him], or if an ox, while trying to kill a beast killed a human being [instead]; or while aiming at a heathen, killed an Israelite; or while aiming at non-viable infants, killed a viable child, there is no liability [i.e., the ox is not killed, but the owner must pay *kofer*]. (7) If an ox of a woman, or an ox of [minor] orphans, or an ox of a guardian, or an ox of the wilderness [which is ownerless], or an ox of the Sanctuary, or an ox of a convert who died without [legal] heirs [the ox thus becoming ownerless], [has killed a person], they [the oxen] are liable to [be stoned to] death. Rabbi Yehudah says: In the case of an ox of the wilderness, an ox of the Sanctuary, and an ox of a convert who died [without heirs], they are exempt from [stoning to] death, since these have no [private] owners [the law is not in accordance with Rabbi Yehudah]. (8) If, while an ox [sentenced to death] is being taken out to be stoned, its owner declares it sacred, it does not become sacred; if he slaughters it, its flesh is forbidden [for any use, since it must be stoned]. If, however, before the sentence has been pronounced the owner consecrates it, it is

רבנו עובדיה מברטנורא

ואע"ג דבקמא דנגח קטלינן ליה, אשכחינן מועד, כגון שהרג שלשה נכרים. אי נמי, שהרג שלשה ישראל טריפה. דאטריפה לא קטלינן ליה, דגברא קטילא קטיל. אי נמי, דקטיל וערק לאגמא לאחר שהעידו בו: **וכן בבן וכן בבת.** תינוק ותינוקת חייב עליהן סקילה וכופר כגדולים: **ו שור שהיה מתחכך בכותל וכו'.** פטור מן המיתה. ואם היה מועד, כגון שהיה מועד להתחכך בכתלים ולהפילם על בני אדם, ונתחכך בכותל להנאתו והפילו על האדם ומת השור פטור מן המיתה, והבעלים משלמים את הכופר. השור פטור מן המיתה, דכתיב (שמות כא) השור יסקל וגם בעליו יומת, כמיתת הבעלים כך מיתת השור, מה בעלים אין חייבין אם הרגו את הנפש עד שיהרגו בכוונה, כך השור אינו חייב עד שיהרוג בכוונה. והבעלים משלמים את הכופר, דכתיב אם כופר, שהיה יכול לכתוב כופר יושת עליו, מאי אם כופר, לרבות ההורג שלא בכוונה לחיוב כופר: **ז שור היתומים.** שאין להם אפוטרופוס: **שור האפוטרופוס.** השור של יתומים, הוא אלא שעל האפוטרופוס לשמרו: **הרי אלו חייבין.** דשבעה שור כתובים בפרשה בנוגח אדם. חד לגופיה, וששה לששה שוורים הללו: **רבי יהודה אומר שור הקדש שור הגר שמת ואין לו יורשים פטורים מן המיתה.** אפילו נגח ואח"כ הקדישו, נגח ואח"כ מת הגר, היה פוטר ר' יהודה ואין הלכה כר' יהודה: **ח שחטו בשרו אסור.** באכילה. דכתיב (שמות כא) סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו, ממשמע שנאמר סקול יסקל השור איני יודע שהיא נבלה ונבילה אסורה באכילה, ומה תלמוד לומר ולא יאכל את בשרו, אלא לומר לך שאם קדם ושחטו לאחר שנגמר

מֻקְדָּשׁ. וְאִם שְׁחָטוֹ, בְּשָׂרוֹ מֻתָּר: ט מְסָרוֹ לְשׁוֹמֵר חִנָּם, וְלִשְׁוֹאֵל, לְנוֹשֵׂא שָׂכָר, וְלַשּׂוֹכֵר, נִכְנְסוּ תַּחַת הַבְּעָלִים, מוּעָד מְשַׁלֵּם נָזָק שָׁלֵם, וְתָם מְשַׁלֵּם חֲצִי נָזָק. קְשָׁרוֹ בְעָלָיו בַּמּוֹסֵרָה, וְנָעַל בְּפָנָיו כָּרָאוּי, וְיָצָא וְהִזִּיק, אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד חַיָּב, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר תָּם חַיָּב וּמוּעָד פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא) וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו, וְשָׁמוּר הוּא זֶה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֵין לוֹ שְׁמִירָה אֶלָּא סַכִּין:

consecrated, and if he slaughters it, its flesh is permitted [for food]. (9) If the owner hands over his cattle to an unpaid guardian or to a borrower, to a paid guardian or to one who hired [the cattle], they enter into all liabilities in lieu of the owner: in the case of *mu'ad* the payment would have to be in full, while in the case of *tam*, half-damages would be paid. If the owner fastened his ox [to the wall inside the stable] with a cord, or shut the door in front of it in the ordinary way [so that it would be perfectly safe in the case of an ordinary wind], but the ox got out and did damage, whether it had been *tam* or already *mu'ad*, he would be liable; this is the ruling of Rabbi Meir. Rabbi Yehudah, however, says: In the case of *tam* he would be liable [half-damages], but in the case of *mu'ad* he would be exempt [from full damages, but not from half-damages], since it is written, "And his owner had not kept him in," (Exodus 21:36) [thus excluding this case where] it was kept in. Rabbi Eliezer says: No precaution is sufficient [for *mu'ad*] save the [slaughterer's] knife [the law is in accordance with Rabbi Yehudah].

רבנו עובדיה מברטנורא

דינו אסור: **הקדישו בעליו מוקדש.** ונפקא מינה דאי מתהני מיניה מעל: **ט ונעל בפניו כראוי.** בדלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה. והיינו שמירה פחותה: **ומועד פטור.** מצד העדאה שבו. אבל צד תמות במקומה עומדת. ומשלם חצי נזק כתם. דכתיב ולא ישמרנו גבי מועד. הא שמרו כל דהו פטור מצד העדאה: **רבי אליעזר אומר, אין לו שמירה.** למועד **אלא סכין:** עד שישחטנו. ושלש מחלוקות בדבר. לר"מ בשמירה פחותה חייב ובמעולה פטור. ולרבי יהודה בשמירה פחותה נמי פטור מצד העדאה שבו. אבל חייב על צד תמות שבו. עד שישמרנו שמירה מעולה. ולר"א במעולה נמי חייב. והלכה כרבי יהודה. ומיהו לכתחלה מצוה, לשחוט שור המועד כדי לסלק ההיזק:

Gemara *Bava Kamma 38a*

גמרא בבא קמא דף לח.

תַּנְיָא נַמִּי הָכִי שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁל נָכְרִי פָּטוּר. שׁוֹר שֶׁל נָכְרִי שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל בֵּין תָּם בֵּין מוּעָד מְשַׁלֵּם נָזָק שָׁלֵם שֶׁנֶּאֱמַר (חבקוק ג) עָמַד וַיְמֹדֵד אֶרֶץ רָאָה וַיְתַּר גּוֹיִם וְאוֹמֵר (דברים לג) הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן מָאי וְאוֹמֵר וְכִי תֵּימָא הָאי עָמַד וַיְמֹדֵד אֶרֶץ מִבָּעֵי לְכִדְרַב מַתְנָא וְכִדְרַב יוֹסֵף תָּא שְׁמַע הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן מִפָּארָן הוֹפִיעַ מָמוֹנָם לְיִשְׂרָאֵל. מָאי דְּרַב

The same has been taught as follows: If the ox of an Israelite gores an ox of a Canaanite, there is no liability; but if an ox of a Canaanite gores an ox of an Israelite, whether the ox [that did the damage] was *tam* or whether it had already been *mu'ad*, full payment must be made, as it is said, "He stood and measured the earth; He beheld and drove asunder [*va-yater*] the nations," (Habakkuk 3:6) and again, "He appeared from Mount Paran (Deuteronomy 33:2). Why this further citation? [Otherwise] you might think that the verse, "He stood and measured the earth" refers exclusively to statements [on other subjects] made by Rabbi Mattna and by Rabbi Yosef; come therefore and hear: "He appeared from Mount Paran" — implying that from Paran He exposed their money to Israel. What was the

מַתְנָא דְּאָמַר רַב מַתְנָא עָמַד וַיְמוֹדֵד אֶרֶץ רָאָה וַיִּתֵּר גּוֹיִם מַה רָּאָה שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ עֲלֵיהֶם בְּנֵי נֹחַ וְלֹא קִיְּימוּם עָמַד וְהֶגְלָה אוֹתָם מֵעַל אַדְמָתָם. וּמַאי מַשְׁמַע דְּהַאי וַיִּתֵּר לִישְׁנָא דְּאַגְלוּיֵי הוּא כְּתִיב הָכָא וַיִּתֵּר גּוֹיִם וּכְתִיב הָתָם (ויקרא יא) לְנַתֵּר בָּהֵן עַל הָאָרֶץ וּמְתַרְגְּמִינָן לְקַפָּצָא בְּהוֹן עַל אַרְעָא מָאי דְּרַב יוֹסֵף דְּאָמַר רַב יוֹסֵף עָמַד וַיְמוֹדֵד אֶרֶץ רָאָה וַיִּתֵּר גּוֹיִם מַה רָּאָה שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם בְּנֵי נֹחַ וְלֹא קִיְּימוּ עָמַד וְהִתִּירָן לָהֶם אִיתְּגְּוּרֵי אִתְּגְּוּר אִם כֵּן מָצִינוּ חוֹטֵא נִשְׂכָּר. אָמַר מָר בְּרֵיהּ דְּרָבִינָא לוֹמַר שֶׁאֲפִילוּ מְקַיְּימִין אוֹתָן אֵין מְקַבְּלִין עֲלֵיהֶן שָׂכָר. וְלֹא וְהָתַנְיָא רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר מְנַיִן שֶׁאֲפִילוּ גּוֹי וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה שֶׁהוּא כְּכֹהֵן גָּדוֹל תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא יח) אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵל לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא אָדָם הָא לְמַדְתָּ שֶׁאֲפִילוּ גּוֹי וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה הֲרֵי הוּא כְּכֹהֵן גָּדוֹל אַמְרֵי אֵין מְקַבְּלִין עֲלֵיהֶן שָׂכָר כְּמִצְוָּה וְעוֹשֶׂה אֶלָּא כְּמִי שֶׁאֵינוֹ מְצָוֶּה וְעוֹשֶׂה דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא גָּדוֹל הַמְצָוֶּה וְעוֹשֶׂה יוֹתֵר מִמִּי שֶׁאֵינוֹ מְצָוֶּה וְעוֹשֶׂה:

statement made by Rabbi Mattna [referred to above]? It was this. Rabbi Mattna said, "He stood and measured the earth; He beheld ...." What did He behold? He beheld the seven commandments which were accepted by all the descendants of Noach, and since [there were some clans that] rejected them, He rose up and exiled them from their lands [as described in Deuteronomy 2:10-23]. But how can the word in the text [*va-yater*] be [etymologically] explained to mean exile? — Here it is written "*va-yater* the nations," and in another place it is [similarly] written, "*le-nater* with them upon the ground," (Leviticus 11:21) which is rendered in the Targum, "with which they hop on the ground." What was the statement made by Rav Yosef [referred to above]? It was this. Rav Yosef said, "He stood and measured the earth; He beheld ...." What did He behold? He beheld the seven commandments which had been accepted by all the descendants of Noach, and since [there were clans that] rejected them, He rose up and granted them exemption. Does this mean that they benefited [by breaking the law]? And if so, will it not be a case of a sinner profiting [by the transgression he committed]? Mar the son of Ravina thereupon said, It only means that even were they to keep the seven commandments [which had first been accepted but subsequently rejected by them] they would receive no reward. Is this so? But it has been taught, Rabbi Meir used to say, From where can we learn that even where a gentile occupies himself with the study of Torah he equals [in status] the High Priest? We find it stated, "... which if a man shall do he shall live with them." (Leviticus 18:5) It does not say, "... priest, Levites and Israelites," but "a man," which shows that even if a gentile occupies himself with the study of Torah he is equal [in status] to the High Priest. I mean [in saying that they would receive no reward] that they will receive reward not like those who, having been ordered, perform [the *mitzvot*], but like those who, not having been ordered, perform [the *mitzvot*]; for Rabbi Hanina has stated, Greater is the reward of those who, having been ordered, do [the *mitzvot*] than of those who, not having been ordered [but merely out of free will], do [the *mitzvot*].

זוהר וירא דף ק"ח ע"ב

רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹסֵי הָווּ קָיְימֵי יוֹמָא חַד וְעַסְקֵי בְּהַאי קְרָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר כְּתִיב (דברים ח) אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנוּת

תרגום הזוהר

רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹסֵי הָיוּ עוֹמְדִים יוֹם אֶחָד וְעוֹסְקִים בַּפָּתוּב הַזֶּה. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר,

תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תֶחְסַר כָּל בָּהּ. הָאי בָּהּ בָּהּ תְּרֵי זִמְנֵי אֲמָאי. אֶלָּא הָא אִתְמַר דְּקָדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא פָּלִיג כָּל עַמִּין וְאַרְעָאן לְמִמְנָן שְׁלִיחָן וְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לָא שַׁלִּיט בָּהּ מַלְאָכָא וְלָא מְמָנָא אַחֲרָא אֶלָּא אִיהוּ בלְחוֹדוֹי בְּגִין כָּךְ אָעִיל לְעַמָּא דְּלָא שַׁלִּיט בְּהוּ אַחֲרָא לְאַרְעָא דְּלָא שַׁלִּיט בָּהּ אַחֲרָא. תָּא חֲזֵי קָדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא יָהִיב מְזוֹנָא תַּמָּן בְּקַדְמֵיתָא וּלְבָתָר לְכָל עַלְמָא. כָּל שְׁאַר עַמִּין עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּמִסְכֵּנוּת וְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לָאו הָכִי אֶלָּא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִתְזַן בְּקַדְמֵיתָא וּלְבָתָר כָּל עַלְמָא. וּבְגִין כַּךְ אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנוּת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם אֶלָּא בְעַתִּירוּ בְּסִפּוּקָא דְכֹלָּא תֹּאכַל בָּהּ וְלָא בְאָתָר אַחֲרָא. בָּהּ בְקַדְּישׁוּ דְאַרְעָא בָּהּ שַׁרְיָיא מְהֵימְנוּתָא עִלָּאָה בָּהּ שַׁרְיָיא בִּרְכָתָא דִּלְעֵילָּא וְלָא בְאָתָר אַחֲרָא. תָּא חֲזֵי כְּתִיב כִּגַן יְיָ כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הָכָא לָא אִתְיְידַע גַן יְיָ אִי הוּא אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאִי אִיהוּ אֶרֶץ סְדוֹם וְאִי אִיהוּ גַן יְיָ דְאִקָּרֵי גַן עֵדֶן. אֶלָּא כְּגַן יְיָ דְאִית בֵּיהּ סִפּוּקָא וְעִדּוּנָא דְכֹלָּא הָכִי נָמֵי הָוָה סְדוֹם וְהָכִי נָמֵי מִצְרַיִם. מַה גַן יְיָ לָא אִצְטְרִיךְ בַּר נָשׁ לְאַשְׁקָאָה לֵיהּ אוֹף מִצְרַיִם לָא אִצְטְרִיךְ אַחֲרָא לְאַשְׁקָאָה לֵיהּ בְּגִין דְּנִילוֹס אִיהוּ אַפִּיק וְאַשְׁקֵי לְכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם. תָּא חֲזֵי מַה כְּתִיב (זכריה יד) וְהָיָה אֲשֶׁר לֹא יַעֲלֶה מֵאֵת מִשְׁפְּחוֹת הָאָרֶץ אֶל יְרוּשָׁלַיִם וְגוֹמֵר דָּא הוּא עָנְשָׁא דִילְהוֹן דְּאִתְמַנְעָא מִנְּהוֹן מִטְרָא מַה כְּתִיב וְאִם מִשְׁפַּחַת מִצְרַיִם לֹא תַעֲלֶה וְלֹא בָאָה וְגוֹמֵר. חָמֵי דְּלָא כְתִיב וְלֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַגָּשֶׁם בְּגִין דְּלָא נָחִית מִטְרָא לְמִצְרַיִם וְלָא אִיצְטָרְכָן לֵיהּ אֶלָּא עוֹנְשָׁא דִילְהוֹן מַה הוּא דִכְתִיב וְזֹאת תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגּוֹף יְיָ אֶת כָּל הָעַמִּים וְגוֹמֵר בְּגִין דְּמִצְרַיִם לָא צְרִיכִין לְמִטְרָא אוֹף סְדוֹם מַה כְּתִיב בֵּיהּ כִּי כֻלָּהּ מַשֶּׂקֶה כָּל עִדּוּנִין דְּעַלְמָא הָוֹ בָּהּ וְעַל דָּא לָא בָּעָאן דִּבְנֵי נָשָׁא אַחֲרָנִין יִתְעַדְּנוּן בָּהּ. רַבִּי חִיָּיא אָמַר אִינּוּן הָווֹ חַיָּיבִין מִגַּרְמַיְיהוּ וּמִמֻּמּוֹנֵיהוֹן דְּכָל בַּר נָשׁ דְּאִיהוּ צַר עֵינָא לְגַבֵּי מִסְכֵּנָא יֵאוֹת הוּא דְּלָא יִתְקַיֵּים בְּעַלְמָא וְלֹא עוֹד אֶלָּא דְּלֵית לֵיהּ חַיִּים לְעַלְמָא דְאָתֵי. וְכָל מָאן דְּאִיהוּ זַוּתָרָן לְגַבֵּי מִסְכֵּנָא יֵאוֹת הוּא דְיִתְקַיֵּים בְּעַלְמָא וְיִתְקַיָּים עַלְמָא בְּגִינֵיהּ וְאִית לֵיהּ חַיִּים וְאוֹרְכָא דְחַיֵּי לְעַלְמָא דְאָתֵי:

כָּתוּב, (דברים ח') אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנוּת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם. לֹא תֶחְסַר כֹּל בָּהּ, אֵלּוּ בָּהּ בָּהּ, שְׁתֵּי פְּעָמִים לָמָּה לִי. אֶלָּא כְּבָר אָמְרוּ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִלֵּק אֶת הָעַמִּים וְהָאֲרָצוֹת לְמֻמּוּנִים שְׁלִיחִים, וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֵין מַלְאָךְ שׁוֹלֵט בָּהּ וְלֹא מְמוּנֶּה אַחֵר, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבַדּוֹ, וּמִשּׁוּם זֶה, הֵבִיא אֶת הָעָם, שֶׁאֵין אַחֵר שׁוֹלֵט עָלָיו חוּץ מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶל הָאָרֶץ, שֶׁאֵין אַחֵר שׁוֹלֵט עָלֶיהָ חוּץ מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. בֹּא וּרְאֵה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן תְּחִלָּה מְזוֹנוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאַחַר כָּךְ לְכָל הָעוֹלָם. וְנִמְצָאִים כָּל שְׁאָר הָעַמִּים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, מְקֻבָּלִים בְּמִסְכֵּנוּת, וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ. כָּךְ, אֶלָּא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נִזּוֹנָה מִתְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ כָּל הָעוֹלָם נִזּוֹנִים מִשִּׁירַיִם. וּמִשּׁוּם זֶה, כָּתוּב, אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנוּת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם, אֶלָּא בַּעֲשִׁירוּת, בְּסִפּוּק הַכֹּל. תֹּאכַל בָּהּ, וְלֹא בְּמָקוֹם אַחֵר. בָּהּ, יוֹרֶה בְּקֻדֻּשַׁת הָאָרֶץ, בָּהּ שׁוֹרָה הָאֱמוּנָה הָעֶלְיוֹנָה, בָּהּ שׁוֹרָה הַבְּרָכָה שֶׁל מַעְלָה, וְלֹא בְּמָקוֹם אַחֵר. בֹּא וּרְאֵה, כָּתוּב, כְּגַן ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, עַד כָּאן לֹא נוֹדָע מֵהַכָּתוּב, אִם אֶרֶץ מִצְרַיִם הִיא כְּגַן ה', וְאִם גַּן ה', וְאִם אֶרֶץ סְדוֹם הִיא כְּגַן ה', וְאִם גַּן ה', הוּא הַגַּן הַנִּקְרָא גַּן עֵדֶן. אֶלָּא הַפְּרוּשׁ הוּא, כְּגַן ה', שֶׁהוּא גַּן עֵדֶן, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סְפוּק וְעִדּוּן שֶׁל הַכֹּל, כֵּן הָיְתָה סְדוֹם וְכֵן הָיְתָה מִצְרַיִם. מַה גַּן ה', אֵין אָדָם צָרִיךְ לְהַשְׁקוֹתוֹ, כֵּן מִצְרַיִם, אֵין אַחֵר צָרִיךְ לְהַשְׁקוֹתָהּ, מִשּׁוּם שֶׁנָּהָר נִילוּס עוֹלֶה וּמַשְׁקֶה אֶת כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם. בֹּא וּרְאֵה מַה כָּתוּב, וְהָיָה אֲשֶׁר לֹא יַעֲלֶה מֵאֵת מִשְׁפְּחוֹת הָאָרֶץ אֶל יְרוּשָׁלַיִם וְגוֹ', זֶה הוּא הָעוֹנֶשׁ שֶׁלָּהֶם שֶׁנִּמְנָע מֵהֶם הַגֶּשֶׁם.

וְאִם מִשְׁפַּחַת מִצְרַיִם לֹא תַעֲלֶה וְלֹא בָאָה וְגוֹ', רְאֵה, שֶׁלֹּא כָּתוּב כָּאן, וְלֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַגֶּשֶׁם, כִּי לֹא יֵרֵד גֶּשֶׁם בְּמִצְרַיִם וְאֵינָם צְרִיכִים לוֹ. אֶלָּא הָעוֹנֶשׁ שֶׁלָּהֶם מַה הוּא, הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וְזֹאת תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגּוֹף ה' אֶת כָּל הָעַמִּים וְגוֹ'. שֶׁהוּא מִשּׁוּם שֶׁהַמִּצְרִים אֵינָם צְרִיכִים גֶּשֶׁם. אַף סְדוֹם הָיְתָה כְּגַן ה', מַה כָּתוּב בָּהּ, כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה, דְּהַיְנוּ כָּל מַעֲדַנֵּי עוֹלָם הָיוּ בָּהּ. וְעַל כֵּן לֹא רָצוּ, שֶׁאֲנָשִׁים אֲחֵרִים יִתְעַדְּנוּ בָּהּ. [וְלֹא קִבְּלוּ אוֹרְחִים]. רַבִּי חִיָּא אָמַר, הֵם, אַנְשֵׁי סְדוֹם, הָיוּ רְשָׁעִים מֵעַצְמָם וּמֵרְשׁוּתָם, [וְלֹא מִסִּבַּת אַרְצָם הַטּוֹבָה,] כִּי כָּל אָדָם, שֶׁהוּא צַר עַיִן כְּלַפֵּי עָנִי, רָאוּי לוֹ שֶׁלֹּא יִתְקַיֵּים בָּעוֹלָם. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאֵין לוֹ חַיִּים לְעוֹלָם הַבָּא. וְכָל מִי שֶׁהוּא זַוּתָן לְגַבֵּי הֶעָנִי, רָאוּי לוֹ שֶׁיִּתְקַיֵּים בָּעוֹלָם, וְהָעוֹלָם יִתְקַיֵּם בִּזְכוּתוֹ, וְיֵשׁ לוֹ חַיִּים וַאֲרִיכוּת יָמִים לָעוֹלָם הַבָּא.

Yosef le-Hok יוסף לחוק

Ethical Teaching: מוסר

Sefer Haredim 67b מספר חרדים דף סז:

יִהְיוּ כָּל דְּבָרֶיךָ כָּבוֹד גָּדוֹל וּפִיּוּס לַבּוֹרֵא וְגַם לִבְרוּאָיו מִיִּרְאָתוֹ לִקְטַנִּים וְלִגְדוֹלִים לָרָעִים וְלַטּוֹבִים בְּלֵב נָקִי וּבַר וְשָׁפֵל וְסַבְלָן בַּכְּתֵף תִּשָּׂא תְּדַמֶּה כִּי אַתָּה מִן הַפּוֹעֲלִים אֲשֶׁר בַּכָּתֵף יִשְׂאוּ וְיוֹתֵר מֵהֵמָּה כְּשׁוֹר לְעוֹל וְכַחֲמוֹר לְמַשּׂוֹי הֱוֵי מַמְתִּין הַסַּבָּל לְעֵת בּוֹאוֹ פִּתְאוֹם וְלֹא תְבַעֵט כִּי יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ חִידּוּשׁ. תְּדַמֶּה כִּי כְּסוּת אוֹרוֹ יִתְבָּרַךְ חוֹפֵף עָלֶיךָ תַּעֲטֶה בּוֹ כַּשַּׂלְמָה וּלְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁתִּדְבְּקֵהוּ לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרַךְ. תְּדַמֶּה לְכַסּוֹתוֹ בְּשַׂלְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ וְהִזָּהֵר פֶּן תְּלַכְלֵךְ בֶּגֶד הַמֶּלֶךְ בְּחַטָּאוֹת פֶּן יָסִיר בִּגְדוֹ מֵעָלֶיךָ וְתִהְיֶה עֵרוֹם מִמֶּנּוּ וְאַל תִּקְרַע בִּגְדֶיךָ בַּחֲמָתְךָ דַּהֲוֵי כְּעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה הוֹאִיל וְהָאָדָם חוֹמֶר אֵינוֹ רוֹאֶה בְּעֵינָיו בְּמוּשְׁכָּלוֹת אֶלָּא בְּמוּרְגָּשׁ הֵעִידוֹ הַבּוֹרֵא בִּשְׁתֵּי אוֹתוֹת עָלָיו אַחַת בִּבְשָׂרוֹ בְּרִית קֹדֶשׁ וְאַחַת תְּפִילִין וּבְשַׁבָּת, הַשַּׁבָּת אוֹת הִיא וְרָאוּי שֶׁלֹּא יַחְסְרוּ אֶלּוּ שְׁתֵּי אוֹתוֹת לְאוֹתוֹת עֲבוֹתוֹת אַהֲבָה. כְּשֵׁם שֶׁהַכַּעַס אָסוּר כַּךְ הָעִצָּבוֹן מִן הֶאָבָק שֶׁכָּל עֲבֵירָה יֵשׁ לָהּ אָבָק כְּדָאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָבָק רִבִּית אָבָק לָשׁוֹן הָרָע וְהוֹלֵל הַזָּקֵן כְּשֶׁהָלַךְ אָדָם אֶחָד לְנַסּוֹתוֹ אִם יִכְעוֹס לֹא כָעַס וְלֹא נִתְעַצֵּב אֶלָּא רָאוּי לְאָדָם לִקַּח בְּנַחַת כָּל אֲשֶׁר יָבֹא עָלָיו לְכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִשְׁמַע לִשְׁתּוֹק וְלוֹמַר גַּם זוּ לְטוֹבָה בְּשִׂמְחָה. הַדְּבָרִים בְּטֵלִים בִּבְרִית

Let all your words be great honor and conciliation toward the Creator, as well as to His creatures, out of awe for Him — to small and great, to evil and good people, with a clean, clear, contrite, and patient heart. Shoulder the burden. Imagine that you are one of the laborers who carry loads on their shoulders — even more than they, like an ox to the yoke and like a donkey to its load. Wait for the load [and] when it comes suddenly [it will not be so heavy], and do not rebel, for it will be something new in your eyes. Imagine that the garment of His Light, may He be blessed, hovers over you. Envelope yourself in it as in a garment, [for you and for] all Israel, by attaching to His service, may He be blessed. Imagine that you are covering Him, may He be blessed, with His garment, and beware lest you sully the King's garment with sins, lest He remove his garment from you, and you be naked from Him. Do not tear your clothing in your anger [i.e., by becoming angry], for that is like worshipping idols. For a person, who is physical, does not see abstract ideas with his eyes, but only tangible things. Therefore the Creator has made him bear testimony to Him with two signs: one in his flesh — the holy covenant [of circumcision], and the other — the *tefillin* [which will always remind him of God]. On the Sabbath [when one does not wear *tefillin*], the Sabbath [itself] is a sign. It is proper that these two signs not be lacking, as signs in chains of love. Just as anger is forbidden, so annoyance is a form of the dust of anger. For every sin has [what is termed] "dust of sin" [for example] our Rabbis, of blessed memory, spoke of the dust of usury and the dust of slanderous gossip [i.e., not absolute usury but nevertheless] prohibited. Regarding Hillel the Elder; when a certain man went to test him, to see whether he would become angry, he did not become angry or annoyed. Instead, it is proper for a person to take everything that comes upon him calmly, to be silent regarding everything that he hears, and to say joyfully, "This, too, is for good." Idle words are to the covenant of the tongue as the [sin

of] wasting of semen is to the covenant of circumcision. About this it is written, "You have wearied the Lord with your words." (Malachi 2:17) Our Rabbis, of blessed memory, explained that the Holy One, blessed be He, said, "I bear the world, and am not wearied, but from idle words I am weary." Why should a person be arrogant and weary his Creator, God forbid? Therefore, let a person not issue any word from his mouth in vain. Rather [let him speak words of] Torah, worship, thanks, or peace. If someone were to lose a flower, is it possible that, in his annoyance and anger, he would break a vessel worth a thousand flowers? Such a thing is unthinkable. And you, son of man, you know that your soul is the seat of God. By your anger and your annoyance He will depart.

הַלָּשׁוֹן כְּזֶרַע לְבַטָּלָה בִּבְרִית הַמֵּעוֹר דָּמִי וְעַל דָּא כְּתִיב הוֹגַעְתֶּם אֶת ה' בְּדִבְרֵיכֶם שֶׁפֵּירְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי סוֹבֵל הָעוֹלָם וְאֵינִי יָגֵעַ וּבִדְבָרִים בְּטֵלִים אֲנִי יָגֵעַ וְלָמָּה יִהְיֶה אָדָם עַז פָּנִים וְיָגֵעַ בּוֹרְאוֹ חָלִילָה לָכֵן אַל יוֹצִיא מִלָּה מִפִּיו לְבַטָּלָה אֶלָּא תוֹרָה אוֹ עֲבוֹדָה אוֹ הוֹדָאָה אוֹ שָׁלוֹם. מִי שֶׁאָבַד לוֹ פֶּרַח הַיִתָּכֵן שֶׁבְּעִצְבוֹנוֹ וְכַעַסוֹ יְשַׁבֵּר כְּלֵי שֶׁשָּׁוֶה אֶלֶף פְּרָחִים לֹא יַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ וְאַתָּה בֶּן אָדָם יָדַעְתָּ כִּי נִשְׁמָתְךָ מוֹשַׁב אֱלֹהִים וּבְכַעֲסָךְ וְעִצְבוֹנְךָ יִסְתַּלֵּק וְאֵיךְ תֵּעָצֵב עַל חַיֵּי שָׁעָה וּתְאַבֵּד חַיֵּי עוֹלָם לָכֵן סְבוֹל בְּשִׂמְחָה כְּהִלֵּל כָּל הַבָּא עָלֶיךָ וְלֹא תַעֲזוֹב אֶת מַלְכְּךָ וִיהִי זֹאת נֶחָמָתְךָ כִּי בוֹ תִדְבָּק וְהוּא יָאֵר פָּנָיו אֵלֶיךָ וְאַתָּה אֵלָיו יִתְבָּרַךְ:

How can you become annoyed about the life of a moment and lose the life of eternity? Therefore, bear joyfully, like Hillel, everything that comes upon you, and do not abandon your King. Let this be your consolation: that you will be attached to Him and He will make His Countanance shine upon you, and you [show contentment] toward Him, may He be blessed.

Practical Law:
Shulhan Arukh, Hoshen Mishpat 227

הלכה
שולחן ערוך חושן משפט מסימן רכ"ז

(1) It is forbidden to mischarge another person, either in buying or in selling. Whichever of them mischarges, whether it was the buyer who underpaid or the seller who overcharged, he transgresses a negative commandment. **(2)** How much is the mischarge that obligates one to return it? A sixth of the value. For example, if one sold something worth six for five or something worth seven for six or something worth five for six or something worth six for seven, this is mischarging, but the sale is valid, and the one mischarging must repay the surplus and return all of it to the one who was overcharged. **(3)** If the overpayment was less than this by even a minute amount, for example if one sold something worth seventy for sixty and a prutah, he is not obligated to return anything, because

א אָסוּר לְהוֹנוֹת אֶת חֲבֵירוֹ בֵּין בְּמִקְחוֹ בֵּין בִּמְמְכָּרוֹ וְאֵיזֶה מֵהֶם שֶׁאִינָה בֵּין לוֹקֵחַ בֵּין מוֹכֵר עוֹבֵר בְּלָאו: ב כַּמָּה תִּהְיֶה הָאוֹנָאָה וְיִהְיֶה חַיָּיב לְהָשִׁיב שְׁתוּת בְּשָׁוֶה כֵּיצַד הֲרֵי שֶׁמָּכַר שָׁוֶה שֵׁשׁ בְּחָמֵשׁ אוֹ שָׁוֶה שֶׁבַע בְּשֵׁשׁ אוֹ שָׁוֶה חָמֵשׁ בְּשֵׁשׁ אוֹ שָׁוֶה שֵׁשׁ בְּשֶׁבַע הֲרֵי זוּ אוֹנָאָה וְנִקְנֶה הַמֻּקָּח וְחַיָּיב הַמְאַנֶּה לְשַׁלֵּם הָאוֹנָאָה וּלְהַחֲזִירָהּ כּוּלָּהּ לַמִּתְאַנֶּה: ג הָיְתָה הָאוֹנָאָה פָּחוּת מִזֶּה בְּכָל שֶׁהוּא כְּגוֹן שֶׁמָּכַר שָׁוֶה שִׁבְעִים בְּשִׁשִּׁים וּפְרוּטָה אֵינוֹ חַיָּיב לְהַחֲזִיר כְּלוּם שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁתוּת דֶּרֶךְ הַכֹּל לִמְחוֹל בּוֹ:

ד הָיְתָה הָאוֹנָאָה יְתֵירָה עַל הַשְׁתּוּת כָּל שֶׁהוּא כְּגוֹן שֶׁמָּכַר שָׁוֶה שִׁשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים פָּחוּת פְּרוּטָה בָּטֵל הַמֶּקַח וְהַמִּתְאַנֶּה יָכוֹל לְהַחֲזִיר הַחֵפֶץ וְלֹא יִקְנֶה כְּלָל אָבָל הַמְאַנֶּה אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר אִם רָצָה זֶה וְקִבֵּל:

it is the accepted practice to forgo any amount less than a sixth. (4) If the overcharge is more than a sixth by even a minute amount, for example, if one sold something worth sixty for fifty less a *prutah*, the sale is invalid. The one who was overcharged may return the object and not buy at all. But the one who mischarged may not renege if the other person is reconciled and accepts [the sale].

VAYEIRA FOR THURSDAY וירא ליום חמישי

TORAH תורה

יכוין בקריאת חמשה פסוקים אלו שהם כנגד ה דמילוי הה אחרונה דשם ב"ן לקנות הארת רוח משבת הבאה

כב וַיִּפְנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי יְדוָֹה: וְאִתְפְּנִיאוּ מִתַּמָּן גֻּבְרַיָּא וַאֲזָלוּ לְסִדּוֹם וְאַבְרָהָם עַד כְּעַן מְשַׁמֵּשׁ בְּצִלּוֹ קֳדָם יְיָ:

(22) And the men turned away from there and went to Sedom, while Avraham

RASHI רש"י

(כב) **וַיִּפְנוּ מִשָּׁם.** מִמָּקוֹם שֶׁאַבְרָהָם לִוָּם שָׁם: **וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי ה'.** וַהֲלֹא לֹא הָלַךְ לַעֲמוֹד לְפָנָיו אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא אֵצְלוֹ וְאָמַר לוֹ זַעֲקַת סְדוֹם וַעֲמוֹרָה כִּי רַבָּה וְהָיָה לוֹ לִכְתּוֹב וַה' עוֹדֶנּוּ עוֹמֵד עַל אַבְרָהָם אֶלָּא תִּקּוּן

(22) **And [the men] turned away from there** — *i.e., from the place to which Avraham had accompanied them.* **While Avraham was still standing before the Lord** — *[But Avraham had requested of God to wait there while he attended to his "guests" who had come his way (see Rashi verse 3 above). So] surely it was not Avraham who had gone to stand before God [but rather it was God Who was "still standing" before Avraham, waiting until he would complete his hospitality? Thus, the verse really should say, "And the men turned away from there and went to Sedom, while the Lord was still standing before Avraham" — why the converse?] However, [the explanation is as follows: As Scripture mentions earlier (see verses 16-21), when the angels had arisen,] God [Who had been waiting until now,] had come up to Avraham, as it were, and [revealed His plans,] saying (verse 20-21), "Because the cry of Sedom and Ammorah has become great ... [I shall go down ...]." [Then, Avraham had escorted his "guests."] Thus, the verse should indeed have continued, "while the Lord was still standing before Avraham." However, [since it is not respectful to state that God was waiting, as it were, for a human being, albeit such a righteous one as Avraham, here, in the manner that royal] scribes make emendations [of texts so that they read more respectfully for the king, the Torah itself expressed the phrase in the converse, for reasons of respect, namely, that "Avraham was still standing before the Lord." Our Sages teach that although this is what is written, nevertheless, the actual meaning is that "God was*